
DAVORIN VUJČIĆ □ Muzeji Hrvatskog zagorja / Galerija Antuna Augustinčića, Klanjec

KUSTOS U MALOJ I KUSTOS U VELIKOJ SREDINI. Pod velikom sredinom razumijevam muzej koji zapošljava veći broj muzealaca, fakultetski obrazovanih u temeljnim znanstvenim disciplinama. U takvim muzejima postoji tendencija ka specijalizaciji kustosa. Informatičar, kustos pedagog, kustos povjesničar, kustos arheolog ili povjesničar umjetnosti, bibliotekar, dokumentalist, fotograf, stručnjak za marketinšku djelatnost...; svatko od njih pokriva svoje područje djelovanja u muzeju vezano uza svoju temeljnu struku. Interferencija njihovih rezultata je nužna, dapače, to je uvjet funkcioniranja muzeja. Međutim, informatičar ne zna i ne mora znati probleme s kojima se susreće kustos povjesničar umjetnosti na putu do svojih rezultata. To je vrlo bitno jer omogućuje vrijeme i koncentraciju na temeljnu struku svakog od specijalista, odgovornost kojih tu svjesno ili nesvjesno završava. Specijalizacija je prodor u dubinu; širinu istraživanja osigurava veći broj stručnjaka. Takva disperzija stvara kustosa s vremenom usko specijaliziranog, autoriteta na svom području, koji ima obvezu stalnog usavršavanja i napredovanja. Stagnacije ne bi smjelo biti, a njegovi rezultati šire granice elaboriranog i spoznatog. Često, prezentacija tih rezultata javnosti i njihova popularizacija kroz muzejsku djelatnost, uskoro postaje odgovornost drugih, primjerice, stručnjaka za marketinšku djelatnost muzeja.

Pojam male sredine odnosi se i na topografiku mjesta u kojem muzej djeluje i na veličinu muzeja. Takvi muzeji redovito imaju vrlo mali broj uposlenih stručnih muzealaca. Čest je slučaj da o jednom kustosu, bio on povjesničar, etnolog, povjesničar umjetnosti ili paleontolog ovisi gotovo sva djelatnost malog muzeja. Nasuprot kustosu specijalistu u velikome muzeju, u malome mjestu djeluje kustos "širokog spektra". Formalno, oni imaju podjednako obrazovanje, ali tu svaka sličnost prestaje; njihov rad bitno se razlikuje.

POSTOJEĆE STANJE U MALOJ SREDINI. U slučaju kada je kustos rodom iz područja muzeja u kojem je uposlen, njegova je prednost u dobrom poznavanju lokalnog stanovništva i njihovih navika, potreba i želja. Postoji mogućnost utjecaja na svijest tih ljudi o postojanju nečeg vrijednog u "njihovu" okruženju i stvaranja

"lokalnog ponosa". Takav kustos je, međutim, ovisan i o svom porijeklu; velika je mogućnost obezvređivanja stručnosti argumentima koji nemaju veze sa stručnošću (argumentum ad hominem kao karakterističan za malu sredinu). Ne postoji privatna sfera koju bi bilo moguće strogo odijeliti od poslovne. Kustos stranac može lakše ignorirati lokalne intrige, ne dopuštajući da utječu na njegovo obavljanje posla. Slobodan je stvoriti sliku o sebi neovisno o porijeklu. Može biti nepristran i objektivan i ima veću mogućnost komparacije, što je neophodno za globalno promišljanje i lokalno djelovanje. On se, pak, mora stalno dokazivati i podnositi sumnjičavost. Nepoznavanje običaja sredine također može uzrokovati nenamjerne pogreške.

Bio kustos porijeklom iz područja muzeja ili ne, on je kao javni djelatnik konstantno "pod povećalom", a u maloj sredini dioptrijska je ogromna. Posljedica toga je velik pritisak na kustosa kao čovjeka. Idealni kustos radeći u maloj sredini, svakako mora stvoriti vrlo dobru sliku o sebi kao čovjeku; stručnost s tim ne mora imati nikakve veze i često je efemerna činjenica. Načini postizanja uvažavanja u lokalnom krugu raznoliki su i niti jedan ne jamči uspjeh.

Nadalje, kustos u maloj sredini nužno radi i izvan okvira muzeja; on mora uspostaviti aktivan odnos prema lokalnoj zajednici, a to znači probijanje njenih granica. To postiže kroz povezivanje sa srodnim ustanovama, razmjenom programa, dovođenjem stručnjaka izvana, odlaskom u druge sredine, uvođenjem novina u malu sredinu. Tu valja biti oprezan jer novine u maloj zajednici često nisu poželjne i izazivaju "što-će-nama-netko-izvana-soliti-pamet" efekt. Odnos s lokalnim moćnicima mora biti nenametljiv ali uporan, kustos mora izboriti relativnu nezavisnost od društvene sredine u kreiranju muzejske politike.

Stvaranje povoljne slike o sebi i snalaženje u odnosima s lokalnom zajednicom, samo su početak nabiranja znanja, sposobnosti i vještina koje kustos u malome muzeju mora posjedovati. Za razliku od kustosa - specijalista, pozamašan popis djelatnosti koje obavlja kustos u maloj sredini daje legitimitet njegovu određenju kao kustosa "širokog spektra". Osim poznavanja ljudi u strukturama vlasti, ali i pojed-

"Čest je slučaj da o jednom kustosu, bio on povjesničar, etnolog, povjesničar umjetnosti ili paleontolog ovisi gotovo sva djelatnost malog muzeja."

naca koji na bilo koji način dolaze u sferu njegova interesa (stolari, zidari, mehaničari, ugostitelji, obrtnici - mogući sponzori...), kustos mora biti upućen i u povijest mjesta. Mora poznavati običaje i tradiciju na tom području jer nerijetko ima ulogu turističkog vodiča i promotora lokalnih kulturno-povijesnih znamenitosti. Ako je moguća, vrlo je poželjna uska suradnja sa crkvenim institucijama, knjižnicom, domovima kulture ili turističkim uredom. Čest je slučaj da muzej obnaša funkciju jedine kulturne ustanove (ili bar najeksponiranije) u tom području, pa će posjetitelji očekivati raznolike informacije o cijeloj užoj regiji. U sklopu toga, kustos se mora dobro snalaziti na lokalnim prometnicama, biti upoznat s prometnom povezanošću s drugim naseljima, imati spreman red vožnje i informacije o restoranima ili prenoćistima.

Tek sad se dotičemo muzejskog rada. Kustos mora znati okolnosti koje se dovele do osnivanja muzeja (kada?, tko?, zašto?, kako?), radove koji su izvršeni u tu svrhu, dokumentaciju, tlocrte zgrada, troškovnike, mrežu infrastrukture i sl. Ako je muzej zavičajnog tipa, tada je cijela materijalna i duhovna kultura uže regije potencijalna muzejska građa, te kustos nastupa i kao arheolog i kao povjesničar, etnolog ili povjesničar umjetnosti. Ako se muzej profilira kao umjetnička zbirka, kustos mora imati svijest o značenju zbirke za lokalnu zajednicu, znanje o vremenu iz kojeg je muzejska građa potekla, o nasljednicima, suvremenicima, donatorima ili učenicima koji još žive na tom području. Kustos mora ostvariti kvalitetan kontakt sa svima koji mogu pridonijeti muzejskoj građi, mora osobno poznavati vlasnike predmeta koji su muzeju potrebni za kompletiranje zbirke. Kustos kontaktira s njima u svezi otkupa, donacije ili posudbe i izvan institucije ako je potrebno. Nužno je da dobro poznaje zakon o autorskim pravima, ugovore o prodaji, broju otisaka/odljevaka, osiguranju, tržišnim cijenama, transportu, dozvolama za prelazak granice i sl. Podrazumijeva se da kustos mora poznavati muzejsku zbirku i njenu dokumentaciju, metode tezauracije, konzervacije i restauracije. On odlučuje o prioritetima za restauraciju i stupnju ugroženosti pojedinog predmeta, stoga - ovisno o muzejskoj građi - osnovne tehnike rada u kamenu, drvu, metalu, kosti, ulju, akvarelu ili grafici, primjerice, moraju biti akceptirane. Ako je posrijedi skulptura, do u detalje mora poznavati proces lijevanja u broncu i biti sposoban procijeniti kvalitetu odljevaka.

Muzeografska problematika (uvjeti deponiranja, vlaga, temperatura...), stalno je prisutna i nezaobilazna u radu kustosa. Oblikovanje stalnog postava ili izdavanje kataloga, primjerice, opsežan je zadatak kojeg glavnina također spada u njegovu odgovornost. I postav i katalog samo su vrh ledene sante, dok se pod površinom odvija dugotrajan i naporan proces arhiviranja i dokumentiranja, proučavanja muzejske građe. Uz nabrojene odgovornosti, kustosu u maloj sredini nužno je znanje samostalnog i kvalitetnog fotografiranja, poznavanje

jednog ili više stranih jezika, posjedovanje i korištenje motornog vozila. On mora moći sam obaviti pakiranje umjetnina i transport. Stalni kontakti s različitim profilima ljudi zahtijeva umijeće komuniciranja, nužna je sposobnost rada na računalu, praćenje stručne literature, usavršavanje i napredovanje. Kustos u maloj sredini angažiran je i na andragoškoj i na pedagoškoj animaciji; dužan je objavljivanjem stručnih i znanstvenih radova, izložbama i predavanjima svjedočiti o rezultatima svojih istraživanja. Usporedno vođenje poslova na sanaciji krova zgrade i vodstvo kroz izložbu, normalne su pojave u malome muzeju.

ALTERNATIVA: KUSTOS SPECIJALIST ILI KUSTOS

ŠIROKOG SPEKTRA. Kustos specijalist je, kroz svoju temeljnu znanstvenu disciplinu, koncentriran na dio muzejske građe. On je elaborira koristeći se pri tome suradnjom sa stručnjacima iz drugih područja koji rade u muzeju. Takav rad omogućuje opsežne i kvalitetne izložbe, istraživanje i objavljivanje; riječju, sužavanje područja neobrađene muzejske građe.

S jedne strane on je inicijator aktivnog odnosa između muzealnosti i temeljne znanstvene discipline, a s druge, uspijeva misiju muzeja preko svoje specijalnosti plasirati u društvo. Pod uvjetom slobode u okviru svojih kompetencija, jasno izražene zadaće i, shodno tomu, odgovornosti, kustos specijalist tako na najbolji mogući način afirmira svoj rad u muzeju.

Kustos u maloj sredini ima široki spektar odgovornosti. Uz golemi entuzijazam kao preduvjet rada u maloj sredini, a koji je također potrošiv, on svoju energiju troši da bi muzej održao na površini. Nema mogućnost kanalizirati to mnoštvo znanja i sposobnosti u velike i vidljive manifestacije, a smogne li snage za to, trpe drugi aspekti muzejskog djelovanja.

ZAKLJUČAK. Opći trend specijalizacije, kako ustanova

tako i profesija, posljedično se odražava i na muzejske djelatnike. Idealan kustos u maloj sredini već postoji; to je kustos širokog spektra koji obavlja gotovo sve poslove u muzeju. On gubi utruku s vremenom jer se količina znanja, sposobnosti i umijeća kojima mora vladati neprestano povećava. Muzej će ili zaposliti još muzejskih djelatnika ili lagano propadati.

Idealan kustos u maloj sredini izumire i njegova je sudbina zapečaćena. U dogledno vrijeme bit će zamijenjen većim brojem specijalista od kojih će svatko preuzeti dio kompetencija i širiti ih dalje u subspecijalizaciju. Kustos koji sve objedinjuje nestaje kao profesija, a pojavljuje se mnoštvo "potprofesija". Neka vrsta interdisciplinarnoga koordinatora muzejskih specijalista, bio bi položaj na koji bi ovaj kustos *universale* mogao biti ustoličen.

Tekst Davorina Vujčića *Idealan kustos u maloj sredini* je pismeni dio stručnog ispita za muzejsko zvanje kustosa položenog u Zagrebu, u lipnju 1996. godine (mentor Željko Košćević, muzejski savjetnik, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb).

THE IDEAL CURATOR IN A SMALL COMMUNITY

The general trend of specialisation, both of institutions and of professions, is necessarily reflected on museum workers. The ideal curator in a small community is a curator covering a broad spectrum who carries out almost all the work in the museum. He is losing the race with time since the amount of knowledge, abilities and skills that he needs to master is constantly increasing. The museum will either take on more museum staff or it will gradually decline. In contrast to specialised curators, the considerable list of activities performed by a curator in a small community, as well as a broad spectrum of his responsibilities provide legitimacy to his definition as a curator with a "broad spectrum" of duties.

Along with the enormous enthusiasm as a precondition for working in a small community, an enthusiasm that is also prone to weaken, the author is of the opinion that a curator uses his energy to keep the museum alive. There are no means of channelling the great amount of knowledge and ability into great and visible manifestations; and even if he musters the energy to do this, other aspects of museum activities suffer. This is another reason why the ideal curator in a small community is dying out and his fate is sealed.

He will, in due time, be replaced by a number of specialists, each of whom will take on a part of his duties and expand on them through further specialisation.

The author of this text, himself a curator in a small museum, has tried to sketch his view of the differences in the work of curators in large museums and those in small museums, to diagnose the sphere of their activities and to throw light on the idea that the ideal curator already exists in small communities, but that his time is drawing to an end.